

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักและจิตสำนึกในสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อหาแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อการใช้ประโยชน์และศึกษาวิจัยดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการเมืองและการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับความคาดหวัง
- 2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ให้คำนิยามสิ่งแวดล้อมว่าคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีอิทธิพลเกี่ยวข้องถึงกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สิ่งแวดล้อม แบ่งเป็นส่วนกว้างๆ ได้ 2 ส่วน ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ
2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ

นาท ดัชนีวิรุณห์ และพูนทรัพย์ สมุทรสาคร (2528: 1) ให้ความหมายไว้ว่าถ้าตัวเราเป็นจุดศูนย์กลางทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราก็คือสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตแบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ๆ คือ

1. สิ่งแวดล้อมในด้านรูปธรรม (Concrete Environment) ได้แก่

1.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง สิ่งที่ไม่มีชีวิตรวมถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร บ้านเรือน ถนนหนทาง โรงงาน วัด เป็นต้น

1.2 สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ หมายถึง สิ่งมีชีวิต ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช จุลชีวัน เป็นต้น

2. สิ่งแวดล้อมในด้านนามธรรม (Abstract Environment) ได้แก่ ระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ใน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม นายแพทย์ประเวศ วะสี (2536: 144-145) กล่าวว่า มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมต่างก็มีปฏิสัมพันธ์กันสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อสุขภาพและความอยู่รอดของมนุษย์สิ่งแวดล้อมเป็นระบบค่าจุนชีวิตมนุษย์ ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดีไม่มีความยั่งยืนสุขภาพของมนุษย์ก็จะมีไม่ความยั่งยืนด้วย ทั้งนี้เพราะเหตุผลที่ว่าสุขภาพของมนุษย์และสุขภาพของสิ่งแวดล้อมต่างมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันในส่วนมนัส สุวรรณ (2532: 3) กล่าวว่าไว้ว่า มนุษย์กับธรรมชาติมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในระยะแรกเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ร่วมกันและสนับสนุนกันและกันต่อมามนุษย์มีจำนวนมากขึ้นและพยายามที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติโดยใช้เทคนิคและวิธีการที่ไม่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดมลภาวะหรือมลพิษซึ่งเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมและนำไปสู่ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้น ศิริพรต ผลสินธุ์ (2531) ได้กล่าวว่าตามปกติสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติสามารถกลับเข้าสู่ความสมดุลได้แต่ถ้าถูกทำลายไปจนเกินขอบเขตก็ไม่สามารถกลับคืนสู่สภาพปกติได้หรือต้องใช้เวลาในการฟื้นฟูและมีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศได้ซึ่ง ราตรี ภาธา (2538) ได้กล่าวถึงมนุษย์ว่าเป็นตัวการที่สำคัญที่สุดในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือและการแก้ไข ควรแก้ไขที่ตัวมนุษย์นั่นเองซึ่งจะต้องทำให้มนุษย์มีความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

สรุป สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคน พืช และสัตว์ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน การที่แต่ละท้องถิ่นมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างกันจึงต้องมีการแลกเปลี่ยน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการนำมาใช้และประกอบเศรษฐกิจ หากมนุษย์นำมาใช้ไม่ถูกหลักวิธีย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการเมืองและการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน

เมืองยั่งยืนเป็นรูปธรรมหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในหลายเมืองแนวคิดที่จัดทำให้เมืองยั่งยืนเป็นการตื่นตัวของรัฐ และประชาชนที่จะให้เมืองที่พวกเขาอยู่อาศัยดำรงอยู่ได้ชั่วคราวหลังจากรับรู้ว่าแนวทางที่ได้ดำเนินอยู่ก่อนหน้านี้ไม่ยั่งยืน เพราะเมืองแผ่ขยายไปในชนบทอย่างไร้ขอบเขต ประชาชนใช้รถส่วนตัวจนเกิดปัญหาจราจรติดขัด ใกล้เคียงจากร่างทำให้อากาศที่มีสารปนเปื้อน การขยายของเมืองโดยขาดการบริหารจัดการที่ดี ก่อให้เกิดชุมชนแออัด การรุกรานโบราณสถาน เป็นต้น

ขณะเดียวกันจะเป็นเมืองยั่งยืนได้มิได้มองแต่ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว แต่ได้มองถึงความยั่งยืนของเศรษฐกิจ และการที่จะให้เกิดสิ่งดีๆ ได้ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งมีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้จากประชาชน (Good Governance)

ในการรณรงค์ให้มีการบริหารจัดการเมืองที่ดี เพื่อนำไปสู่การเป็นเมืองที่ยั่งยืน มีประเด็นสำคัญ 6 ประเด็นคือ (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2545: 11-17)

1. การกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งรวมถึงตั้งแต่การสร้างความเป็นประชาธิปไตยจากระดับล่างสู่บน การกระจายอำนาจมิใช่เฉพาะในแง่การเมืองการปกครอง แต่ในแง่ของเศรษฐกิจ การบริหารจัดการทรัพยากรด้วย

2. การบริหารจัดการเทศบาลและการสร้างเสริมความสามารถ (Municipal Management and Capacity Building) การสร้างเสริมพลวัตในการขับเคลื่อนไปข้างหน้า ทำอย่างไรให้การบริหารจัดการเทศบาลซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับคนในเมืองที่สุดทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เมืองมีการจัดการที่ดี น่าอยู่ น่าลงทุน และสามารถอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

3. ความโปร่งใสและสัญญาประชาชน (Transparency and Civic Engagement) สิทธิและความรับผิดชอบต้องเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไป แต่ต้องเป็นไปอย่างสุจริต ขณะเดียวกันประชาชนมีสิทธิที่ไปลงคะแนนเลือกตั้ง ขณะเดียวกันก็มีหน้าที่ต้องตรวจสอบผู้ที่ได้รับเลือกตั้งให้ไปบริหารเมืองว่าทำงานอย่างไร ได้ใช้อำนาจหน้าที่ไปทางมิชอบหรือไม่

4. การรวมกลุ่มของคนจน และคนชายขอบ (Integration of the Poor and Marginalized) กลุ่มคนจนและคนที่ถูกทำให้กลายเป็นคนชายขอบต้องอาศัยอยู่ร่วมกันและทำงานรวมกลุ่มในการแก้ไขปัญหา การอยู่ร่วมกันมิได้จำกัดว่าคนจนอยู่รวมกลุ่มกันเท่านั้น แต่หมายถึงการอยู่ร่วมกันของคนทุกระดับเศรษฐกิจที่อยู่ด้วยกันอย่างสันติโดยไม่แยกชั้น และคนจนมีโอกาสยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของตนในสังคม

5. การคลังท้องถิ่น (Municipal Finance) เทศบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ต้องมีระบบการคลังที่ดีมีประสิทธิภาพ และความสามารถในการจัดเก็บภาษีในท้องถิ่น เพื่อนำมา

พัฒนาเมืองนั้นๆ ทั้งรัฐ พลเมือง และภาคธุรกิจต้องทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง และแต่ละคนทำหน้าที่ของตนในการเสียภาษีอย่างครบถ้วน ขณะเดียวกันภาษีนั่นก็ต้องได้รับการนำไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง โดยมีการตรวจสอบจากประชาชนผู้เสียภาษี

6. สิ่งแวดล้อมเมือง (Urban Environment) ทุกภาคส่วนของเมืองต้องมีส่วนร่วมในการดูแล และจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ให้อย่างน้อยทุกอย่างอยู่ในระดับมาตรฐาน หรือมีคุณภาพสูงกว่ามาตรฐาน เพราะแท้จริงแล้วสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และการผลิตต่างๆ

หากประเด็นทั้ง 6 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วได้รับการปฏิบัติอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนก็จะทำให้เมืองทุกเมืองเป็นเมืองที่ยั่งยืน เพราะมีการบริหารจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพ และสามารถตรวจสอบได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับเมืองยั่งยืน หรือการบริหารจัดการเมืองที่ยั่งยืนยัง ได้กล่าวถึง การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ไว้ว่า ความสามารถในการแข่งขันของเมืองในยุโรปจำนวนหนึ่ง เกิดจากความสามารถในการเก็บรักษาสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้ เช่น สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่างๆ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ การดำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการเก็บรักษาภูมิทัศน์ของเมือง เพื่อธำรงรักษาบรรยากาศที่ดีของเมือง ไม่ให้เต็มได้ด้วยป้ายโฆษณา และสายไฟที่ระเกะระกะทำลายบรรยากาศความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ และเมืองน่าอยู่

นอกจากนี้ ประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งประกอบด้วย ภาคส่วนต่างๆ ทั้งในส่วนของพลเมือง ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคที่ไม่ใช่รัฐ (Non-Government Organizations หรือ NGOs) องค์กรศาสนา องค์กรประชาชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบทั้งหมดในสังคมที่ได้รับการมองว่าควรต้องมีบทบาทในการบริหารจัดการเมือง และดูแลเอาใจใส่เมืองด้วยกันทุกส่วน ประชาสังคมจะเข้มแข็งได้ต้องประกอบด้วยความเข้มแข็งของทุกส่วนของสังคม โดยเฉพาะความเข้มแข็งของพลเมือง ซึ่งจะมามีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดประชาสังคมที่เข้มแข็ง หากประชาสังคมในชุมชนหรือเมืองนั้นเข้มแข็งก็จะนำพาให้เมืองมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส มีทิศทางที่ชัดเจนในการพัฒนา และการมีประชาสังคมที่เข้มแข็งนอกจากจะทำให้มีการบริหารจัดการเมืองโดยทั่วไปมีประสิทธิภาพแล้ว จะสามารถทำให้เมืองๆ นั้นยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจโดยรวม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก

มนัส สุวรรณ (2532) ได้กล่าวถึงความตระหนัก หมายถึงการรู้ถึงประจักษ์ชัดหรือรู้ชัดเจนมี่ 4 ประการคือ

1. รู้จริง/ซาบซึ้งโดย เน้นการเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องที่สนใจ รู้ซึ่งว่าอะไรผิด/อะไรถูก และอะไรจะเป็นผลดี/อะไรจะเป็นผลเสีย
2. มีความรัก/ห่วงหาเน่นในสิ่งที่เข้าใจอย่างซาบซึ้งว่าเป็นสิ่งที่ถูกเป็นสิ่งที่ดีเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ ต่อมนุษย์และส่วนรวม
3. มีความวิตก/ห่วงใยว่าจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและสังคม
4. ทำจริงปฏิบัติจริง ไม่ได้เน้นว่าต้องทำแต่เป็นในกรณีที่ทำได้หรือเป็นไปได้ ทุกคนมีความสามารถที่จำทำกิจกรรมต่างๆอยู่ในระดับหนึ่งเท่านั้น ปากฎการณ์ที่ไม่สามารถทำจริงหรือปฏิบัติจริงได้โดยตรงก็สามารถทำจริงปฏิบัติจริงโดยทางอ้อมในรูปแบบต่างๆได้เมื่อนำมาใช้ทรัพยากรและสิ่งอวดล้อมซึ่งมองในเรื่องการรู้จริง ความซาบซึ้ง การเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องที่สนใจ มีความคิดว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรเป็นผลดี อะไรเป็นผลเสีย การมีความรักห่วงหาเน่นในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนรวม การมีความวิตก มีความห่วงใยเรื่องผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและสังคม การได้กระทำจริงและปฏิบัติจริงในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ

จากการศึกษาของ จิราพร จักรไพวงศ์ (อ้างใน จิตมา จินดาเรือง, 2548) ได้ให้ความหมายในเรื่องความตระหนักว่าเป็นสภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึกความคิดและความปรารถนาต่อสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งด้วยการพูดการเขียนโดยอาศัยระยะเวลาหรือประสบการณ์หรือสภาพแวดล้อมในสังคมหรือสิ่งเร้าภายนอกเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความตระหนักขึ้นจะเห็นได้ว่าการที่จะทำให้เกิดความตระหนักของประชาชนนั้นเป็นการยากที่ต้องใช้ความพยายามในการพัฒนาทั้งด้านความคิดประสบการณ์ สภาพแวดล้อมและการให้เห็นความสำคัญ ความรู้สึกเห็นคุณค่าต่อสิ่งนั้นๆ การไม่มองข้ามในคุณค่านั้นและการนำเอาคุณค่านั้นมาสร้างเป็นนิสัยประจำตัว และได้ฝังลึกลงในจิตใจของประชาชนและนำเอาความตระหนักที่เกิดขึ้นต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมแสดงออกมาในรูปแบบการมีส่วนร่วม การมีความคิดเห็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมในแนวทางอื่น

ชูศักดิ์ วิทยาก็ค (2537) ได้สรุปว่า ความตระหนักเป็นการแสดงซึ่งความรู้สึก ความสำนึก ความคิดเห็นหรือการรับรู้ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งด้วยการคิด เขียน หรืออื่นๆโดยอาศัยระยะเวลาหรือประสบการณ์ หรือสภาพแวดล้อมในสังคมเป็นสิ่งช่วยในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมนั้นๆ คือเมื่อมีสิ่งเร้ากระตุ้นจึงเกิดความตระหนักขึ้น

ความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากประชาชนหรือผู้ทำให้เกิดปัญหานั้นซึ่งเป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมในเรื่องการเกิดความรู้หรือการรู้สึกตัวของตนเองซึ่งประธานตังสิกบุตร (2539) ได้ให้ความหมายของความตระหนักว่าหมายถึง ความรู้ ความเข้าใจที่จะปฏิบัติภารกิจใดๆ ด้วยการเห็นความสำคัญที่ตนเองต้องการเกี่ยวข้องและถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำซึ่งอาจได้จากการปฏิบัติในกิจกรรมนั้น ๆ อย่างเป็นประโยชน์บ่อยครั้ง และมนัส สุวรรณ (2535: 1) กล่าวถึง ความตระหนัก หมายถึง การรู้ประจักษ์ รู้ชัดเจน เมื่อนำมาใช้กับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมซึ่งมองในเรื่องการรู้จักจริง ความซาบซึ้งการเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องที่สนใจมีความคิดว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรเป็นผลดี อะไรเป็นผลเสีย การมีความรักหวงแหนในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนรวม การมีความวิตก มีความห่วงใยในเรื่องผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและสังคม การได้กระทำจริง ปฏิบัติจริงในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนจิราพร จักรไพวงศ์ (2530: 16) ได้ให้ความหมายในเรื่องความตระหนักว่าเป็นสภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดและความปรารถนาต่อสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งด้วยการพูดการเขียน โดยอาศัยระยะเวลาหรือประสบการณ์ หรือสภาพแวดล้อมในสังคมหรือสิ่งเร้าภายนอกเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความตระหนักขึ้นจะเห็นได้ว่าการที่จะทำให้เกิดความตระหนักของประชาชนนั้นเป็นการยากที่ต้องใช้ความพยายามในการพัฒนาทั้งด้านความคิดประสบการณ์ สภาพแวดล้อมและการให้เห็นความสำคัญ ความรู้สึกเห็นคุณค่าต่อสิ่งนั้นๆ การไม่มองข้ามในคุณค่านั้นและการนำเอาคุณค่านั้นมาสร้างเป็นนิสัยประจำตัวและได้ฝังลึกลงในจิตใจของประชาชนและนำเอาความตระหนักที่เกิดขึ้นต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมแสดงออกมาในรูปแบบการมีส่วนร่วม การมีความคิดเห็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมในแนวทางอื่น หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ นิวัตติ เรืองพานิช (2533: 46) ได้เน้นในเรื่องการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมากที่สุดให้ยาวนานที่สุดและทั่วถึงกันไม่ใช่การเก็บรักษาแต่ควรคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนวิชัย เทียนน้อย (2533) ได้เน้นเรื่องการถนอมและการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำมาใช้ใหม่ การนำสิ่งอื่นมาทดแทน การสำรวจแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม การใช้มาตรการทางกฎหมายควบคุม การให้ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การร่วมมือของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยมีวิธีการอนุรักษ์ ดังนี้

1. การใช้ (แบบยั่งยืน) หมายถึง การใช้หลายรูปแบบ เช่น บริโภคโดยตรง ได้ยิน/ได้ฟัง ได้สัมผัส การให้ความสะดวกสบาย และความปลอดภัย รวมไปถึงพลังงานเหล่านี้ต้องเป็นการใช้อย่างยั่งยืน

2. การเก็บกัก หมายถึง การรวบรวมและเก็บรักษาทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่จะขาดแคลนในบางเวลาหรือคาดว่าจะเกิดวิกฤตการณ์เกิดขึ้น บางครั้งอาจเก็บกักเอาไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในปริมาณที่สามารถควบคุมได้

3. การรักษา/ซ่อมแซม หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ต่อทรัพยากรที่ขาดไป/เสื่อมโทรมเกิดปัญหาสามารถให้ฟื้นคืนสภาพเดิมได้ อาจใช้เทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้นช่วยให้ดีเหมือนเดิมจนสามารถนำมาใช้ได้

4. การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ต่อทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อม ที่เสื่อมโทรมให้สิ่งเหล่านั้นเป็นปกติ สามารถเอื้อประโยชน์ในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งการฟื้นฟูต้องใช้เวลาและเทคโนโลยีเข้าช่วยเสมอ

5. การพัฒนา หมายถึง การทำสิ่งที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น การที่ต้องพัฒนาเพราะต้องการเร่งหรือเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดผลิตผลดีขึ้น

6. การป้องกัน หมายถึง การป้องกันสิ่งที่เกิดขึ้นมิให้ลุกลามมากกว่านี้ รวมไปถึงการป้องกันสิ่งที่ไม่เคยเกิดให้ด้วย การป้องกันต้องใช้เทคโนโลยีและการวางแผน

7. การสงวน หมายถึง การเก็บไว้โดยไม่แตะต้องหรือห้ามนำไปใช้ด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม การสงวนอาจกำหนดเวลาที่เก็บไว้โดยไม่ให้มีการแตะต้องตามเวลาที่กำหนดไว้ก็ได้

8. การแบ่งเขต หมายถึง การแบ่งเขตหรือแบ่งกลุ่มตามสมบัติของทรัพยากร สาเหตุที่สำคัญเพราะวิธีการให้ความรู้หรือกฎระเบียบที่นำมาใช้นั้นไม่ได้ผลหรือต้องการจะแบ่งเขตให้ชัดเจนเพื่อให้การอนุรักษ์ได้ผล

ดังนั้นจะเห็นว่าการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนทำให้ประชาชนมีทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมใช้อย่างยั่งยืน

สรุป ความตระหนัก เป็นความรู้ตัว เป็นความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่างๆ ที่เขาประสบในสิ่งแวดล้อมที่เขาอยู่ ดังนั้นความตระหนักจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้รับการสัมผัสจากสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อม เกิดการเรียนรู้ แล้วนำไปสู่การเกิดความคิด รวบรวม และการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่ความพร้อมที่จะแสดงการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมต่อไป ตามขั้นตอนและกระบวนการเกิดความตระหนัก และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความตระหนักจะเป็นพฤติกรรมภายในและภายนอกที่เกิดจากการเรียนรู้ การรับรู้ข่าวสารจากสภาพแวดล้อม และกิจกรรมการณรงค์ต่างๆ จนนำไปสู่การปฏิบัติที่แสดงถึงความตระหนักได้

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก

ประกอบไปด้วย ความหมายของจิตสำนึกและการสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

2.4.1 ความหมายของจิตสำนึก

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมายว่าจิตสำนึกคือ “ภาวะที่จิตตื่น และรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าประเภทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสิ่งที่สัมผัสได้ ด้วยการสัมผัส”

ปทานุกรมจิตวิทยา (อ้างใน เดโซ สวานานนท์, 2520) ได้ให้ความหมายของความรู้สำนึก (Consciousness) ไว้หลายประการคือ

(1) ลักษณะของบุคคลที่สามารถ จะโต้ตอบต่อสิ่งที่อยู่รอบตัวในอาการตระหนักรู้ สัมผัส ความรู้สึก ความคิด และการต่อสู้ดิ้นรนของตนเองได้

(2) จิตใน (Psyche)

(3) ส่วนหนึ่งของจิตใจ หรือที่เรียกกันในชื่อว่า จิตภาคสำนึก (Conscious mind)

วราพร ศรีสุพรรณ (2535) ได้ให้คำจำกัดความของจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมว่า จิตสำนึก เป็นลักษณะของจิตที่มีทั้งความตระหนักรู้ (Awareness) และความรับผิดชอบ (Responsibility)

ระพี สาคริก (2532) ให้ความหมายจิตสำนึกว่า “เป็นความรู้สึกสำนึกที่เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว ในรากฐานจิตใจของแต่ละคนและพื้นฐานสิ่งนี้เองที่เรียกว่าความรักแท้”

จากความหมายของจิตสำนึก ดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า จิตสำนึก หมายถึง ความรู้สึกความตระหนักรู้ในตัวเองถึงสิ่งที่คิดที่กระทำอยู่เสมอ รู้ตัวตลอดเวลาที่กำลังทำอะไรอยู่ เห็นความสำคัญ ความจำเป็น และความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำนั้นๆ

2.4.2 การสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม

วราพร ศรีสุพรรณ (2535) ได้กล่าวว่า จะต้องสร้างทัศนคติใหม่ที่ว่า มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นผู้ร่วมกาลเวลาแห่งปัจจุบัน ผู้ร่วมยุคสมัยและจะเป็นผู้ร่วมสืบสายสัมพันธ์แห่งอดีตและอนาคต ทัศนคติใหม่ที่ให้กับคุณค่ากับการเป็นเจ้าของร่วมกัน มองเห็นสิทธิของผู้อื่นที่ร่วมยุคสมัยที่คงใช้ทรัพยากรร่วมกัน และมองเห็นสิทธิของผู้อื่น ที่กำเนิดมาในยุคสมัยต่อไปที่จะดำรงชีวิตอยู่ โดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในวันนี้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า มนุษยชาติกำลังจะเกิดจิตสำนึกใหม่ร่วมกัน เป็นจิตสำนึกใหม่ทางสิ่งแวดล้อมหรือจิตสำนึกโลกสีเขียว จิตสำนึกใหม่ของมนุษยชาติ คือ ปัญญาที่ล่วงพ้นข้อจำกัดทางวัตถุ บรรลุความเชื่อมโยงกับธรรมชาติ การแสวงหาจิตสำนึกใหม่ ก็คือศักยภาพของความเป็นมนุษย์

สรุป จิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมนั้น จะต้องประกอบด้วยระบบความคิด หรือค่านิยมที่สร้างความเป็นธรรม ในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ที่ไม่ใช่เป็นการจัดสรรโดยอำนาจทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการจัดสรรด้วยระบบคุณค่าทางสังคม และคุณค่าของการดำรงอยู่ของชีวิต ระบบการคิดหรือค่านิยมนี้ รวมเรียกว่า เป็นคุณธรรมทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งคุณธรรมทางสิ่งแวดล้อม จะเกิดขึ้น โดยการเข้าถึงสัจธรรม หรือเข้าใจในความเป็นจริงของธรรมชาติ การมองเห็นตัวเองในสภาวะที่เป็นจริง โดยมองโลกและมนุษย์แบบองค์รวม มนุษย์คือ ส่วนย่อยของโลกธรรมชาติที่อิงอาศัยกันเป็นระบบ ดังนั้นมนุษย์จะต้องมีจิตสำนึกของความรับผิดชอบ โดยรวม การรู้จักตัวเองและธรรมชาติ จะทำให้สามารถกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิตของตัวเอง และธรรมชาติ ที่มีลักษณะเป็นคุณธรรม และจะทำให้เกิดค่านิยมในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายมีคุณธรรม คือ จิตสำนึกที่พร้อมจะแสดงออก

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับความคาดหวัง

ทฤษฎีแรงจูงใจของ Vroom หรือทฤษฎีความคาดหวัง (Vroom's Expectancy Theory) (อ้างในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2536) ได้อธิบายถึงแรงจูงใจว่าเป็นความคาดหวังของบุคคลที่มีต่อความสามารถในการทำงานของตน และผลลัพธ์ที่ตนจะได้รับจากงานนั้น Vroom เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลมาจากการตัดสินใจเลือก (Conscious Choice) ระหว่างทางเลือกต่างๆ และการเลือกหรือพฤติกรรมเหล่านั้นจะเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางจิตอันได้แก่ การรับรู้ ความเชื่อ และเจตคติ เป้าประสงค์ของการเลือก ก็เพื่อเพิ่มความสุข ความเพลิดเพลิน และลดความทุกข์ความเจ็บปวด

ทฤษฎีความคาดหวังพยายามค้นหาคำตอบของคำถามที่ว่า เมื่อไร และภายใต้สถานการณ์เช่นไร ที่คนจะใช้กำลัง และความพยายามสูงสุดในการช่วยให้งานขององค์การบรรลุเป้าประสงค์ ซึ่ง Vroom เสนอว่าผู้บริหารควรต้องรู้ถึงประเด็น 3 ประการ คือ

1. เชื่อว่า การทำงานอย่างจริงจัง (Working Hard) จะสามารถทำให้การปฏิบัติงานในระดับที่ต่างกันประสบความสำเร็จ
2. เชื่อว่าผลลัพธ์ หรือรางวัลที่ได้รับจากการทำงานที่ต่างกันเป็นผลมาจากการประสบความสำเร็จในระดับที่ต่างกันในการปฏิบัติงาน
3. ค่านิยมของแต่ละคนมีผลลัพธ์จากงาน

Vroom (อ้างในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2536) อธิบายถึงแรงจูงใจว่าเป็นผลของความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ความชื่นชอบต่อผลลัพธ์หรือรางวัล เรียกว่า คุณค่า (Valence) ดังนั้นคุณค่า หมายถึงระดับความชื่นชอบที่บุคคลมีต่อผลลัพธ์ที่จะได้รับในอนาคต เช่น คนที่ทำงานเพราะต้องการเลื่อนตำแหน่ง การได้เลื่อนตำแหน่งจะมีคุณค่าสูงสุดสำหรับคนๆ นั้น คุณค่าที่บุคคลให้กับผลลัพธ์ หรือรางวัลที่ได้รับจะมีลักษณะเฉพาะตามประสบการณ์และอาจเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา อายุ การศึกษา และชนิดของงาน คนงานที่มีอายุน้อยจะให้ความสนใจต่อการวางแผนเกษียณอายุน้อยกว่าคนงานที่มีอายุมาก แต่ต้องการก้าวหน้าในงานมากกว่าคนที่มีอายุมาก นอกจากนี้สภาวะเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ก็มีส่วนทำให้คนเปลี่ยนระดับความชื่นชอบ หรือให้คุณค่าต่อผลลัพธ์ต่างกันด้วย คุณค่าของผลลัพธ์จะมีทั้งในทางบวกและทางลบ

2. การคาดการณ์ความเป็นไปได้ว่าความพยายามจะมีผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานเรียกว่า ความคาดหวัง ดังนั้น ความคาดหวัง จึงหมายถึงระดับความแน่ใจ หรือความเป็นไปได้ที่เมื่อได้ใช้ความพยายามในการทำงานแล้วจะเกิดความสำเร็จ ความคาดหวังเป็นความเชื่อมโยงระหว่างความพยายามและการกระทำ โดยมีค่าระหว่าง 0 ถึง 1 คือ ถ้าคนเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ที่ความพยายามจะนำไปสู่ความสำเร็จ ความคาดหวังจะเท่ากับ 0 แต่ถ้าเขาเชื่อมั่นว่างานนั้นจะประสบความสำเร็จความคาดหวังจะเท่ากับ 1 เช่นถ้าครูรู้สึกว่าคุณเป็นไปได้อย่างสูงในการปรับปรุงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดยให้นักเรียนใช้ความพยายามของตนเองเพิ่มขึ้นแสดงว่าครูมีระดับความคาดหวังสูง

3. การคาดการณ์ว่าการปฏิบัติงานจะมีผลต่อการได้รับผลลัพธ์ หรือรางวัล เรียกว่า การเชื่อมโยง ดังนั้น การเชื่อมโยง จึงหมายถึง การที่บุคคลเชื่อว่าจะได้ผลตอบแทนเมื่อทำงานสำเร็จ ความเชื่อมโยงจะสูงเมื่อบุคคลรับรู้ว่าคุณสัมพันธ์กันสูงระหว่างการกระทำ และผลตอบแทน เช่น ถ้าครูคิดว่าการที่นักเรียนในชั้นของตนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง จะมีผลทำให้สังคมยอมรับในความสามารถของการสอนของตน แสดงว่ามีการเชื่อมโยงสูง

สรุปได้ว่าความคาดหวัง หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ความมุ่งมั่น หรือการคาดการณ์ของบุคคลต่อสิ่งใด สิ่งหนึ่ง เพื่อให้กระทำตามสิทธิหรือหน้าที่ และความรับผิดชอบ เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ที่ถูกต้อง โดยมีมาตรฐานของตนเป็นเครื่องวัด ซึ่งการประเมินค่าของแต่ละคนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งชนิดเดียวกัน ก็อาจแตกต่างกันได้โดยความคาดหวังของบุคคลจะสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ผ่านมา ระดับผลงานที่บุคคลกำหนดหรือคาดหมายว่าจะทำได้ ผลตอบแทนหรือความพอใจที่จะได้ โอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนนั้น เป็นต้น

2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชลาพรรณ ลิขิตวสินกุล (2532) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของมัคคุเทศก์อาชีพ พบว่า ความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง โดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศหญิง กลุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ กลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป กลุ่มที่มีอาชีพเดิมรับราชการ กลุ่มที่สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมมาก กลุ่มที่มีความคิดเห็นว่าการเผยแพร่ความรู้ ทางวิทยุ โทรทัศน์ นิตยสาร และวารสาร ยังมีน้อยเกินไป เป็นกลุ่มที่มีความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาก

จินตนา โปธานนท์ (2541) ได้ศึกษาความตระหนักและการประเมินคุณค่าแม่น้ำปิงของผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ประชาชนมีความตระหนักต่อคุณค่าแม่น้ำปิงด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง ด้านสังคมอยู่ในระดับน้อยที่สุด ด้านวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก และด้านสุนทรียภาพอยู่ในระดับมากที่สุด โดยผลการศึกษาระบุว่าปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักต่อคุณค่าแม่น้ำปิง คือ การเป็นสมาชิกองค์กรทางด้านสาธารณสุขประโยชน์ การเป็นสมาชิก ชมรมหรือองค์กรที่รณรงค์ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม อายุ สถานที่ตั้งบ้านเรือน รายได้ ความรู้ด้าน สิ่งแวดล้อม ระดับการศึกษา และอาชีพ ส่วน เพศ การเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม ภูมิลำเนา การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ไม่มีผลต่อความตระหนักต่อคุณค่าแม่น้ำปิง

ศุภชัย สรภยวานิช (2542) ได้ทำการศึกษาความตระหนักของประชาชนต่อปัญหามลพิษที่เกิดจากการใช้กล่องโฟมบรรจุอาหารในเทศบาล ตำบลหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความตระหนักและปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักของประชาชนต่อปัญหามลพิษที่เกิดจากการใช้กล่องโฟมบรรจุอาหารในเทศบาลตำบลหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในเทศบาลตำบลหัวหินมีความรู้ เจตคติ การปฏิบัติที่ถูกต้องและมีความตระหนักในระดับปานกลาง โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงอนุปริญญามีความตระหนักมากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ย การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนัก ส่วนระยะเวลาที่พักอาศัยมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความตระหนัก ตัวแปรเจตคติ การปฏิบัติ ระดับการศึกษา และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเป็นตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ความตระหนักอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

อุมภาพร มุณีแถม (2542) ได้ศึกษาเรื่อง การเพิ่มขีดความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขีดความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขีดความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อม และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการ

เพิ่มขีดความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาพบว่า ขีดความสามารถของ อบต.ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่วัดจากความสำเร็จของโครงการ ตามแผนของ อบต.ที่วางไว้ พบว่า ในปีงบประมาณ 2540 อบต.มีขีดความสามารถในการจัดการ สิ่งแวดล้อมคิดเป็นคะแนนเฉลี่ย 55.59 คะแนน และในปีงบประมาณ 2541 อบต.มีขีดความสามารถ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมลดลงจากปีงบประมาณ 2540 เกือบครึ่งหนึ่ง โดยคิดเป็นคะแนนเฉลี่ย 28.65 คะแนน กลุ่มประชาชน บุคลากรของ อ.บ.ต.มีความคิดเห็นว่า อบต.มีขีดความสามารถด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ในระดับค่อนข้างสูง ปัจจัยด้านระดับการศึกษาของบุคลากรภายในองค์การบริหารส่วนตำบลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับขีดความสามารถของ อบต.ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และกลุ่มประชาชน บุคลากรของ อ.บ.ต.เห็นว่า ควรเพิ่มขีดความสามารถของ อบต.ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยการจัดฝึกอบรม เรื่องที่ต้องการให้จัดฝึกอบรมใน 3 อันดับแรกคือ เรื่องการระบายน้ำ การจัดการมูลฝอย และการประชาสัมพันธ์ในการให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมตามลำดับ ผู้วิจัยเสนอแนะว่า เพื่อให้ อบต.มีขีดความสามารถด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสูงขึ้น ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการพัฒนาความรู้ให้กับ อบต. ซึ่งกระทำได้โดยการฝึกอบรม โดยใช้กรณีศึกษาของ อบต. ที่เข้าร่วมฝึกอบรม และระหว่างการฝึกอบรมควรมีการสอดแทรกการเสริมสร้างทัศนคติ และการเห็นความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมให้กับ อบต.ด้วย นอกจากนี้การฝึกอบรมให้กับ อบต. และหน่วยงานที่มีอาณาเขตติดต่อกันมาร่วมวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหาด้วยกันจะเป็นการจุดประกายแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาในเชิงระบบ เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมบางปัญหาไม่สามารถ แก้ไขปัญหาได้ด้วยลำพัง

นันทนา ศรีสว่าง (2543) ศึกษาความตระหนักของเกษตรกรในการจัดการสิ่งแวดล้อมในฟาร์มสุกรตำบลหาดจิว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่าเกษตรกรโดยภาพรวมมีความตระหนักในการจัดการสิ่งแวดล้อมในฟาร์มสุกรอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยอายุ ประสบการณ์ ในการเลี้ยงสุกรมีความสัมพันธ์กับความตระหนักในการจัดการสิ่งแวดล้อมมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งรวมถึงเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรด้วยเช่นกัน ส่วนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในฟาร์มมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความตระหนักในการจัดการสิ่งแวดล้อมในฟาร์มสุกร ทั้งนี้เนื่องมาจากเกษตรกรส่วนใหญ่อายุน้อย และมีประสบการณ์เลี้ยงสุกรต่ำ แต่ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในฟาร์มสุกรจากแหล่งข่าวสารทางวิทยุ วารสารและเอกสารต่างๆ เพื่อนบ้านผู้เลี้ยงสุกรรวมทั้งเจ้าหน้าที่ทางการเกษตร

ประสิทธิ์ เนื้อหล้า (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลและความคาดหวังของชุมชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน วัดอุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริงขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนในท้องที่อำเภอเมืองพะเยาและศึกษาบทบาทตามความคาดหวังของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนและเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริง พบว่ามีความคาดหวังมากที่สุดในเรื่องของการจัดการของเสียและสารปนเปื้อนที่ตกค้างมาได้แก่ การวางระเบียบผังเมืองและการจัดการพื้นที่สีเขียวซึ่งชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติจริงของสมาชิกสภาและความคาดหวังของชุมชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน มีความแตกต่างและควรสนับสนุนเพิ่มความรู้เกี่ยวกับจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนให้แก่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและการคัดเลือกสมาชิกสภาต้องคำนึงถึงระดับการศึกษาเพื่อที่ผู้รับผิดชอบในการวางแผนโครงการเกี่ยวกับจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพและการเตรียมความพร้อมของชุมชน

พชรวรรณ ศรีวัลย์ (2543) ได้ศึกษาพฤติกรรมกรรมการกำจัดขยะของประชาชนในชนบทจังหวัดนครนายกมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาถึงพฤติกรรมกรรมการกำจัดขยะของประชาชนในเขตชนบทจังหวัดนครนายก โดยมุ่งศึกษาพฤติกรรมในลักษณะทั่วไปในการครัวเรือนในการกำจัดขยะและความรับผิดชอบในการกำจัดขยะครัวเรือนของประชาชนจังหวัดนครนายกและเปรียบเทียบพฤติกรรมและความรับผิดชอบในการกำจัดขยะของประชาชนในชนบทจังหวัดนครนายกกับตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพของครอบครัว จำนวนสมาชิกที่ประจำในครอบครัว ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพหลักครอบครัว การมีร้านค้าและรถมารับซื้อของเก่า ผลการศึกษา พบว่า พฤติกรรมการกำจัดขยะของประชาชนในชนบทจังหวัดนครนายก อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุง ความรับผิดชอบในการกำจัดขยะครัวเรือนอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบพฤติกรรมในการกำจัดขยะความรับผิดชอบในการกำจัดขยะกับตัวแปร พบว่า มีความสัมพันธ์ กับเพศ สถานภาพของครอบครัว ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยรวมของทุกคนในครอบครัวอาชีพหลักของครอบครัว และได้เปรียบเทียบเป็นรายคู่ของแต่ละกลุ่มนั้น พบว่า เพศหญิงมีพฤติกรรมในการกำจัดขยะดีกว่าเพศชาย แม่บ้านและสมาชิกในครัวเรือนดีกว่าหัวหน้าครอบครัว ผู้ที่มีการศึกษาในระดับมัธยมต้นขึ้นไปมีพฤติกรรม และความรับผิดชอบดีกว่าสมาชิกที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า รายได้เฉลี่ยรวมของทุกคนในครอบครัวรายได้น้อย ดีกว่ารายได้สูง อาชีพเกษตรกรจะดีกว่าอาชีพค้าขายและรับจ้าง ความคิดเห็นในการกำจัดจะอยู่ในระดับ "ปานกลาง" ดังนั้นในระดับจังหวัด ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชนบท มีการบริหารจัดการและกำจัดขยะอย่างถูกวิธีรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการรณรงค์ทุกรูปแบบเพื่อสร้างความเข้าใจปัญหาขยะให้ประชาชนมีความมีความร่วมมือและแยกขยะก่อนนำไปกำจัดครัวเรือน ชุมชน และ

สังคม ตลอดจนทั้งให้ความสำคัญในการลดปริมาณขยะและแยกขยะก่อนนำไปกำจัด ก่อนที่จะ
 ธรรมชาติจะรองรับปัญหาได้

อดิสร พุ่มแดง และพรวิไล รอดสว่าง (2544) ศึกษาเรื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อมภายใน
 ท้องถิ่น: กรณีศึกษา เทศบาลตำบลบ้านนาปรือ จังหวัดปราจีนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ
 แนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมทางด้านขยะมูลฝอยและน้ำเสียชุมชนของเทศบาลตำบลบ้านนา
 ปรือ อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ขั้นตอนการศึกษาเริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านขยะมูล
 ฝอยและน้ำเสียชุมชน จากเทศบาลตำบลบ้านนาปรือ และทำการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาสาเหตุของ
 การเกิดปัญหาและแนวทางปัญหา แล้วนำมาวางแผนการจัดการให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและ
 สถานการณ์ในปัจจุบันและอนาคต ผลการศึกษาพบว่า ทางเทศบาลตำบลบ้านนาปรือ มีนโยบายใน
 การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ 5-10 ปีเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549-
 พ.ศ. 2559 โดยทางเทศบาลตำบลบ้านนาปรือควรมีแผนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น
 ทางด้าน ขยะมูลฝอยและทางด้านน้ำเสียชุมชน ซึ่งในที่นี้ได้แนะนำให้มีการแยกขยะก่อนทิ้งลงถัง
 และวางแผนเส้นทางการเก็บขนขยะให้ชัดเจน ส่วนทางด้านจัดการด้านน้ำเสีย ได้แนะนำระบบ
 บำบัดแบบธรรมชาติ เพราะมีความเหมาะสมกับประเภทของน้ำเสีย และสภาพแวดล้อม ของชุมชน
 และสามารถใช้เป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่น ๆ นำไปประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสม

สมศักดิ์ โคจิจุล (2545) ศึกษาเรื่อง จิตสำนึกของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่
 ชุ่มน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ชุ่มน้ำ พรุคันธุลี อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อ
 ศึกษาระดับจิตสำนึกในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำพรุคันธุลีของประชาชนท้องถิ่น ในเขตอำเภอท่าชนะ
 จังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมถึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ศึกษา (ภูมิถิ่นนาเดิม สถานภาพทาง
 สังคมในชุมชน ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับ
 พื้นที่ชุ่มน้ำ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ) กับระดับจิตสำนึกในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่ม
 น้ำพรุคันธุลีของประชาชนท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ระดับจิตสำนึกของประชาชนท้องถิ่นในการ
 อนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำพรุคันธุลี อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างไป
 ทางสูง โดยระดับจิตสำนึกของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำพรุคันธุลีนั้น มี
 ความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านสถานภาพทางสังคมในชุมชน ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ และการมีส่วน
 ร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนปัจจัยด้านภูมิถิ่นนาเดิม
 การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำและการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับ
 จิตสำนึกของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ พื้นที่ชุ่มน้ำพรุคันธุลี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่
 ระดับ 0.05 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย กลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการเผยแพร่
 ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนท้องถิ่นได้รับรู้ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ พรุคันธุลีเพิ่ม

มากขึ้น ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ในรูปแบบของการฝึกอบรม การเผยแพร่ ผ่านทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านและการบรรจุเนื้อหาทางด้านการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ พรรคินรุติลงไปในหลักสูตรท้องถิ่น อีกทั้งควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำพรรคินรุติอย่างทั่วถึง เพื่อเป็นการปลูกฝัง จิตสำนึกให้แก่ประชาชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และถาวร

ขมนาท รัตนมณี และคณะ (2549) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อม พบว่า ประชาชนมีเหตุผลการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร เกิดจากเห็นความสำคัญและต้องการเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ เป็นเครื่องชี้ถึงการมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับการสรุปพฤติกรรมที่บ่งชี้การมีจิตสำนึกมีระดับปฏิบัติค่อนข้างสูง บทบาทของผู้นำท้องถิ่นต่อกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่อกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชนในชุมชนในเขตกรุงเทพฯ พบว่า หากผู้นำชุมชนเข้มแข็งมีมนุษยสัมพันธ์ดี ก็สามารถระดมความคิดหาแนวร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือการจะนำโครงการทางด้านสิ่งแวดล้อมเข้าสู่ชุมชน ควรขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชน

การปฏิบัติตนด้านการรับรู้และเผยแพร่ข่าวสารในภาพรวมอยู่ในระดับสูง โดยพฤติกรรมการรับรู้ข่าวสารจะสูงกว่าพฤติกรรมการเผยแพร่ข่าวสารแสดงถึงประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครมีความพร้อมและให้ความสนใจในการรับข่าวสารที่ผ่านสื่อต่างๆ พฤติกรรมการมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมส่งเสริม และรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีส่วนร่วม ในการปฏิบัติมากที่สุดคือ การปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมรักษาสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติตนด้านพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการดำเนินการเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาลอง การปฏิบัติตนด้านพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ในกระบวนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย ข้อที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติมากที่สุด คือ การรับทราบโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน และการปฏิบัติตนด้านพฤติกรรมการร่วมมือรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติมากที่สุดก็คือ การรักษา ความสะอาดที่อยู่อาศัย และการไม่ปล่อยควันและฝุ่นละอองในชุมชน แสดงว่าประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานครมีความคิดในการรักษาความสะอาดที่อยู่อาศัยของตนเอง รวมถึงไม่สร้างมลพิษให้กับชุมชน

วีรวัฒน์ เต็มสันติกุล (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนในเขตบางซื่อ จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนเขตบางซื่อ จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ ระดับการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกชุมชนในพื้นที่ศึกษา มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการได้รับรู้ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมยังคงอยู่ในระดับไม่สูง ทั้งนี้เพราะประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ และการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ขณะเดียวกันบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ยังคงไม่สามารถจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะขาดแคลนงบประมาณ บุคลากรผู้ชำนาญการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.7 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาคความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

